

В. О. МІЗІН

ЗНАХІДКА ЛИВАРНОЇ МАТРИЦІ НА ПОСЕЛЕННІ ПІЗНЬОЇ БРОНЗИ ПІД ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМ

З археологічних джерел відомо, що Надпоріжжя є одним з важливих районів бронзолivarного виробництва в епоху пізньої бронзи¹. Проте лише в окремих випадках ливарні форми чи бронзові вироби в зазначеному районі знайдені в комплексі з іншими археологічними матеріалами, зокрема з керамікою. До таких комплексів в першу чергу належать знахідки на поселенні біля с/с Волоське², Вовниги³ тощо.

Певний інтерес становить знахідка ливарної матриці на поселенні епохи бронзи біля с. Стара Ігрень під Дніпропетровськом. Вона була знайдена мешканцями села в розмиві берега Дніпра поблизу від гирла р. Самари (біля бази рибколгоспу) у 1956 р.

Під час огляду місця знахідки автор виявив залишки поселення. При спаді води в обриві берега, складеного з гумусованих нашарувань піску потужністю до 60—80 см, виявилось декілька окремих споруд, основи яких були складені з каменю. Одна з них була досліджена частково. Очевидно, це залишки житла, північний і південний кути якого були складені з великих кам'яних брил неправильної форми, поставлених на ребро. Ширина його біля 5 м. Східна частина споруди була перекрита пісковими відкладеннями, і розміри її встановити не вдалося. В розмитій частині житла добре збереглася глинобитна долівка, на якій виявлено декілька уламків ліпного посуду і кістки свійських тварин.

Кераміка представлена уламками ліпного посуду, типового для поселень епохи пізньої бронзи в Надпоріжжі і в Понизов'ї Дніпра. Посуд темно-сірого або буро-сірого кольору з темними плямами. Поверхня звичайно заглажена, хоч іноді й бугриста. Всі черепки на зламі чорні. Глина з домішкою кварцевого піску з блискучими крапинками слюди, іноді є домішки зерен жорстви. Товщина стінок становить 1,0—1,1 см, або 0,5—0,7 см. Тонкостінний посуд звичайно краще заглажений. За формою — це горщики з трохи опуклим тулубом й відігнутими назовні вінцями з заокругленим або загостреним краєм (рис. 1, 1, 2, 4, 5). Плічка або шийка нерідко орнаментовані валиком, гладеньким, або з відбитками пальця чи палички. З інших форм знайдено уламок жаровні з низьким бортиком (рис. 1, 3).

¹ К. Мельник. Каталог древностей А. Н. Поля в Екатеринославе. К., 1893, стор. 39—43; А. Добровольський. Кам'яні спорудження в Надпоріжжі. — АП, т. II, К., 1949, стор. 191—200; О. В. Бодяньський. Археологічні дослідження в межах порожистої частини Дніпра в 1947—1948 рр. — АП, т. IV, К., 1952, стор. 165—175.

² О. В. Бодяньський. Вказ. праця.

³ А. Добровольський. Вказ. праця, стор. 199.

Такого типу посуд добре відомий на поселеннях пізньої бронзи в Північному Причорномор'ї, зокрема на Білозерському⁴, Бабиному IV⁵, Нижньому Рогачику⁶ та ін.

Знайдена на поселенні ливарна форма являє собою прямокутної форми брусок з м'якого сланцю розміром 10,9×3,7×3,1×1,9 см. На трьох сторонах його розміщено чотири негатива.

1) На одній з широких площин розміщена четверта частина (половина розрізана по довгій вісі) мабуть двохого шестигранного кельта

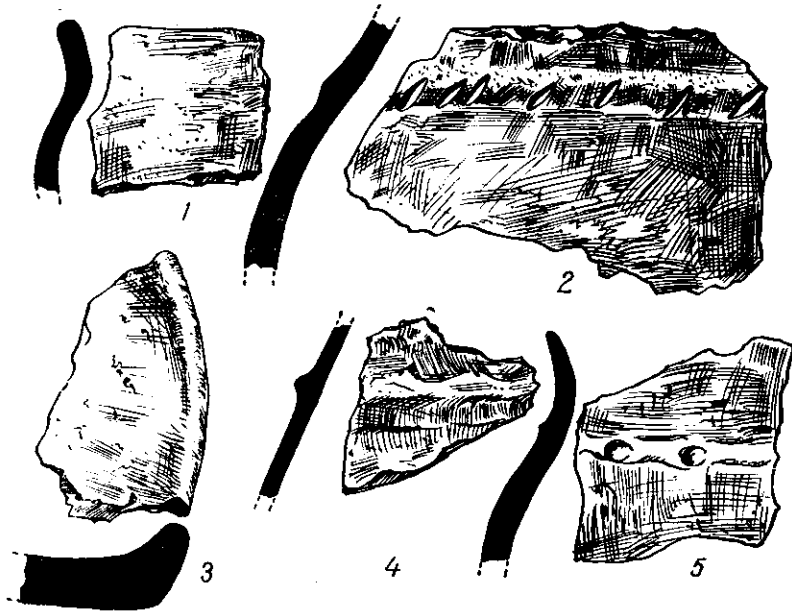

Рис. 1. Керамічні вироби.

з овальною втулкою. Боки кельта трохи розширюються до лека. Вгорі кельт має два паралельно розміщені валики. Довжина негатива — 9,4 см. Збоку від негатива розміщені дві округлі заглибини для штифтів, що скріплювали частини матриці під час лиття (рис. 2, 1). Аналогіями для цього негатива можуть служити форми, що походять з кладів пізньорубної культури Північного Причорномор'я. Зокрема, дуже схожий на описаний негатив є серед ливарних форм II кардашинської майстерні⁷.

2) На протилежній широкій площині талькового бруска вирізано два негатива: негатив невеличкого кинджальчика з прямими паралельними лезами і трохи заокругленим вістряем. Через весь клинок проходить нервюра, що переходить у держак. Довжина клинка — 7,5 см, а всього кинджала з держаклом — 10 см. Ширина лека — 1,7 см.

Поряд з кинджалом вирізана мабуть частина негатива браслета (рис. 2, 2).

⁴ О. А. Гракова. Поселение бронзового века на Белозерском лимане.— КСИИМК, вып. XXVI. М., 1948, стор. 76 і далі.

⁵ В. А. Ильинская. Поселение времени поздней бронзы у с. Бабино.— КСИА, вып. 5. К., 1955.

⁶ Д. Т. Березовець, С. С. Березанська. Поселення і могильник епохи бронзи біля с. Нижній Рогачик.— АП, т. X. К., 1961, стор. 40.

⁷ О. А. Кривцова-Гракова. Степное Поволжье и Причерноморье в эпоху поздней бронзы.— МИА, № 46. М., 1955, рис. 34, 9.

На одній з вузьких площин зберігся пошкоджений негатив іншого кинджала з порівняно довгим клинком для держака і більш рельєфною нервюрою. Довжина клинка — 10 см. Край лева трохи зрізаний ще в давнину під час підправки матриці. По непошкодженій частині можна визначити ширину негатива — 1,6 см. Негатив кинджальчика був вирі-

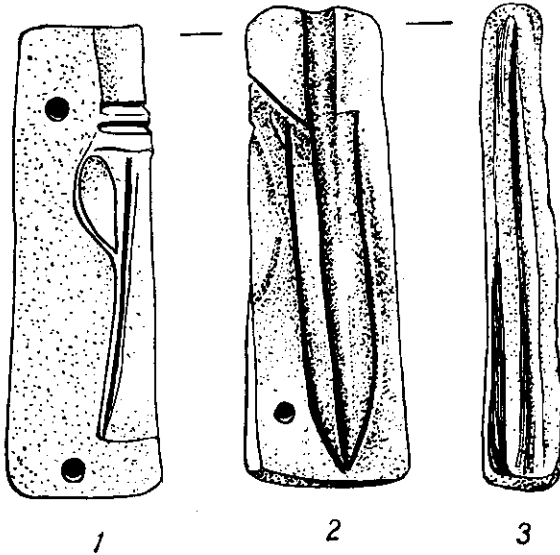

Рис. 2. Ливарна форма.

заний раніше від негатива кельта. При вирівнюванні площини для останнього край лева кинджальчика був зрізаний, після чого цей негатив втратив своє призначення (рис. 2, 3).

Такі кинджальчики виготовляли в багатьох бронзолivarних майстернях Нижнього Подніпров'я наприкінці епохи бронзи. Зокрема, вони відомі по ливарних формах з-під Цюрупинська і Кардашинки біля Херсону⁸, Завадівки біля Каховки⁹.

Отже, форма пошкоджена і, очевидно, декілька разів перероблялась.

Матриця і поселення, на якому вона знайдена, за аналогіями з іншими знахідками Нижнього Подніпров'я, відносяться до кінця епохи пізньої бронзи і можуть бути датованими в межах X—VIII ст. до н. е.

В. А. МИЗИН

НАХОДКА ЛИТЕЙНОЙ МАТРИЦЫ НА ПОСЕЛЕНИИ ПОЗДНЕЙ БРОНЗЫ ПОД ДНЕПРОПЕТРОВСКОМ

Резюме

В 1956 г. в устье р. Самары под Днепропетровском на месте поселения поздней бронзы была найдена трехсторонняя литейная форма с негативами двух небольших кинжалов и части шестигранного кельта.

По аналогиям эту матрицу можно датировать в пределах X—VIII вв. до н. э.

⁸ О. А. Кривцова-Гракова. Степное Поволжье..., стор. 143, рис. 34, 10, 13, 14, 16.

⁹ А. М. Лесков. Новая мастерская литейщика эпохи поздней бронзы на Херсонщине. КСИА, вып. 103, М., 1965, стор. 63.